

SPEELDRIFT

Als alles een spel is, dan zijn we verloren.

REGIE DIRK DE LATHAUWER BEVERKINGEN DRAMATURGIE ROCH MELLAERTS SPELEN MUZIK VAN THE LOÛS (ZANG/TOEGANG)
CHARLOTTE VERLINDEN (ZANG/TOEGANG) JAVIER VAN DUCKE (TOEGANG) GÜNTHER SAMSON (TOEGANG) ROBERT VERVELDE (TOEGANG)
MUZIEKCOACH EPHRAÏM DIEBEN (HONDELIJK ADVISOR) LISELOT MARIEN SCENOGRFIE FICH ADVIES WANNES DENIER
PRODUCTIE FABULEUS COPRODUCTIE SIAD LELIË

www.fABULEUS.be

EEN THEATERPRODUCTIE VAN **fABULEUS**

Beste leerkracht,

Binnenkort gaat u met uw klas naar de theatervoorstelling *Speeldrift* van *fABULEUS* (Leuven). In deze brochure vindt u achtergrondinformatie over ons gezelschap, over de voorstelling en inspiratie voor een (uitgebreide) omkadering in de klas.

Producties van *fABULEUS* worden niet gemaakt met een wel bepaald educatief doel voor ogen, maar vanuit een bijzonder idee, een verhaal dat verteld moet worden, een oprechte artistieke fascinatie. Een schoolvoorstelling zou – als ervaring – dus niet per se schoolser moeten zijn dan een ‘vrij’ theaterbezoek. Wel erkennen we het belang van een goede omkadering in de klas. Onze voorstelling zijn immers toegankelijk voor een jong publiek, maar niet per se hapklaar.

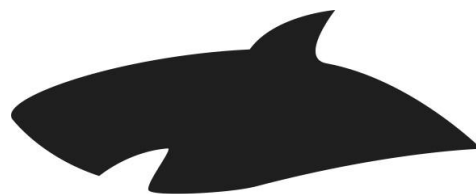
Het beste wat theatervoorstellingen, museumbezoeken, muziekconcerten tijdens een schoolparcours teweeg kunnen brengen bij de leerlingen is openheid, nieuwsgierigheid, een eigen smaak, ... Het komt er dus niet op aan dat de leerlingen deze voorstelling allemaal even geweldig vinden of dat iedereen alles perfect kan navertellen achteraf. Onder het motto “Liefde is toch ook niet altijd een kwestie van op het eerste zicht”, pleiten we hier voor het beschouwen van theaterbezoek als **een langetermijnproject** dat liefst begint op een zo jong mogelijke leeftijd en voor een open dialoog in de klas, waaraan u ook zelf eerlijk en onbevungen kan deelnemen.

Het doel van een goede voorbespreking is de leerlingen nieuwsgierig en betrokken maken en ze met een bruikbaar referentiekader naar de voorstelling laten kijken, zonder dat ze het stuk als leerstof ervaren. Ook de nabespreking is van belang. Daarin verwoorden de leerlingen hun eigen kijkervaring en ontdekken ze de inzichten en meningen van hun klasgenoten.

We raden u aan om niet alleen oog te hebben voor de inhoudelijke lijnen van *Speeldrift*, maar ook voor de vorm (het medium theater/muziek/literatuur zelf dus). Op die manier leggen leerlingen gemakkelijker de link met eerdere of latere ervaringen.

U kan de leerlingen ook aanmoedigen om zelf op onderzoek te gaan en onze gebruiksvriendelijke website www.fabuleus.be uit te pluizen. Daarop vindt u alle achtergrondinformatie (waaronder deze lesmap), maar ook nieuws over andere producties en audities. Het is bovendien mogelijk om te reageren op de voorstelling. Die feedback helpt ons om de vinger aan de pols te houden, zeker bij onze jonge toeschouwers.

We wensen u een boeiend theaterbezoek. Tot binnenkort!

www.fABULEUS.be

Weet u zelf eigenlijk al waar u naartoe gaat?

Zo nee, dan gaan we daar even verandering in brengen.

Speeldrift is de theaterbewerking van de gelijknamige roman en bestseller van de Duitse schrijfster **Juli Zeh**.

Het verhaal

Ada, een meisje van veertien, komt op het Ernst-Bloch college in Bonn terecht, waar ze zich aanvankelijk niet erg thuis voelt. Daar komt verandering in wanneer Alev hun klas vervoegt. De hoogbegaafde Ada zoekt graag de intellectuele krachtmeting op en Alev is de enige die haar de baas kan. Hun vriendschapsband escaleert wanneer ze verliefd wordt op hem. Alev buit zijn invloed op Ada uit door haar te betrekken in een spel waarvan hijzelf de showmaster is en dat de grenzen van de menselijke moraal aftast. Ada verleidt de jonge, geëngageerde klastitularis, meneer Smutek, Alev betrapt hen en vanaf dan begint een duister chantagespel. Het doel van Alev en Ada is niet zozeer Smutek schade te berokkenen, maar wel de voorspelbare mechanismen van menselijk gedrag bloot te leggen: *menselijke lotgevallen zijn als schoenen die bij het strikken moeten geholpen worden zodat ze kunnen gaan lopen*.

Inhoudelijk

Speeldrift is een provocerend verhaal over twee pubers die totaal onverschillig staan tegenover moraal, religie en geschiedenis. Voor hen draait het leven niet om het zoeken naar zin of de strijd tussen Goed en Kwaad, maar om de keuze tussen iets of Niets. Hun levensfilosofie is even licht en meedogenloos als een gezelschapsspel: je wint of je verliest. Centraal staat één van de belangrijkste vragen van deze tijd: wie bepaalt welke normen en waarden van belang zijn en hoe kan je in een maatschappij zonder algemene maatstaven weten wat goed is of wat slecht. Verwacht geen pasklare antwoorden, maar wel prikk(el)ende inzichten die je nog dagen (of nachten) zullen achtervolgen.

De voorstelling

Speeldrift van *fABULEUS* is de eerste theaterbewerking van deze roman in het Nederlands taalgebied. Het script is van de hand van de jonge dramaturge Ruth Mellaerts, die eerder tekende voor de tekstbewerking van *Ik ben geen racist*. Samen met artistiek leider Dirk De Lathauwer en Braakland/ZheBildingmuzikant Ephraïm Cielen vertaalt ze deze intellectueel uitdagende roman tot zinderend muziektheater, waarin spelscènes worden afgewisseld met ruige punkrockmuziek. Op scène staan vier getalenteerde jongeren die de confrontatie aangaan met de professionele acteur Günther Samson (bij het grote publiek o.a. gekend dankzij televisieserie *Witse*).

Speeldrift gaat op 17 november 2011 in première in het Openbaar Entrepot voor de Kunsten (OPEK) in Leuven.

De voorstelling duurt 1u30'.

Wie zijn wij? Of wat voor vlees heeft u in de kuip?

fABULEUS is een professioneel theater- en dansgezelschap. Het werkt vanuit Leuven en speelt ieder seizoen bijna 200 voorstellingen in binnen- en buitenland. We zijn begonnen als een gezelschap dat uitsluitend jongerenproducties maakte (met jongeren op scène dus). Nu werken er niet alleen jongeren, maar ook jonge professionele podiumkunstenaars uit heel Vlaanderen samen met meer ervaren makers aan inhoudelijk scherpe en vaak adembenemende podiumproducties. Daarmee slagen ze erin een opvallend jong publiek warm te maken voor theater en dans. Jaarlijks bereikt fABULEUS meer dan 25.000 toeschouwers. fABULEUS won in 2003 de 1000Watt-Lichtpuntprijs, werd in 2005 en 2008 genomineerd voor de Vlaamse CultuurPrijzen in de categorie Jeugdtheater en werd in 2010 officieel uitgeroepen tot Leuvens stadsgezelschap.

Hoe uw leerlingen voorbereiden?

De meest relevante vraag is: hoe bereidt u zichzelf voor?

Gaat u zelf vaak naar dans of theater?

Heeft u zelf voor deze voorstelling gekozen of uw cultuurminnende collega?

Kijkt u uit naar dit theaterbezoek of bent u ongelukkig over de verloren lesuren?

Wat bepaalt uw keuze voor een bepaalde voorstelling?

Hebt u een goede vriend(in) die u regelmatig meetroont? Leest u recensies?

Gaat u af op een poster? Een titel?

Hoe kijkt u naar theater, naar dans, naar beeldende kunst?

Wilt u alles begrijpen of wordt u ongemakkelijk van teveel duiding?

Kijkt u in een museum vooral naar de kunstwerken of eerder naar de naamplaatjes?

Hebt u een eigenzinnige smaak of volgt u vooral grote namen op?

Als sommige van deze vragen u op een of andere manier aanspreken, kan u ze misschien ook eens aan uw leerlingen stellen. Waarschijnlijk komt de beste omkadering van een schoolvoorstelling neer op een eerlijke analyse van uw eigen ervaring, samen met uw leerlingen.

Het allerbelangrijkste is dat de leerlingen weten DAT ze naar een voorstelling gaan. Nog veel te vaak schuifelen jongeren als schapen een cultureel centrum binnen zonder een flauw benul te hebben wat ze daar komen doen. Of ze een les op verplaatsing gaan krijgen, of een film gaan zien, of een museumbezoek... geen idee.

Hang een poster op een zichtbare plek in uw school. Vraag erom bij uw cultureel centrum. Druk desnoods het voorblad van deze lesmap af en hang dat op in de klas. Wijs uw leerlingen erop en zeg: "Daar gaan wij binnenkort heen." De vragen zullen vanzelf volgen. Hopelijk geven wij voldoende antwoorden in deze bundel. Als dat niet zo is, kan u altijd te rade gaan bij het cultureel centrum, op onze website of een mailtje sturen (info@fabuleus.be). Dan doen wij ons best om u zo snel mogelijk te antwoorden.

Bij een vrije voorstelling delen we vooraf meestal programmablaadjes uit aan het publiek. Daarin staat meestal dezelfde informatie als op de **flyer** en een **interview** met de makers. Het lijkt ons geen overbodige luxe om diezelfde informatie ook mee te geven met de leerlingen. U kan het interview op de volgende bladzijde kopiëren en **uitdelen** aan de leerlingen. Het is niet de meest gemakkelijke tekst, maar het roept wel relevante vragen op en helpt meteen het juiste kader te scheppen.

Dirk de lathauwer en Ruth mellaerts over *Speeldrift*

Speeldrift

Als alles een spel is dan zijn we verloren

Wat als we beslissen dat het allemaal maar een spel is.

Wat als we de beschaving verlaten, om naar de jungle terug te keren?

Wat als Bijbel, grondwet en strafrecht niets meer betekenen dan een handleiding voor een gezelschapsspel?

Wat als we politiek, liefde en economie als een wedstrijd beschouwen?

Ada is veertien en heel slim. Niets of niemand interesseert haar. Tot er een nieuwe leerling in de klas komt. Van Alev leert Ada dat het leven niet rond Goed of Slecht draait, maar rond Niets en Iets. Om dit te bewijzen, spelen ze een gevaarlijk spel.

Na de gesmaakte bewerking van *Ik ben geen racist* van Per Nilsson, gaan Ruth Mellaerts en Dirk De Lathauwer opnieuw aan de slag met een actuele roman. *Speeldrift*, van de jonge Duitse schrijfster Juli Zeh, is een spannend verhaal over één van de belangrijkste vragen van deze tijd: wie bepaalt welke normen en waarden van belang zijn en hoe weten we wat goed is en wat slecht? Over tienernihilisme en speltheorie, leeuwen en kamelen, winnaars en verliezers.

Regie Dirk De Lathauwer **Bewerking en dramaturgie** Ruth Mellaerts
Spel en muziek Yanthe Louïs (zang/gitaar), Charlotte Verlinden (zang/toetsen), David Van Dijke (gitaar), Günther Samson (drums), Robbert Vervloet (bas) **Muziekcoach** Ephraïm Cielen **Inhoudelijk advies** Lieselot Mariën **Scenografisch advies** Wannes Deneer
Productie fABULEUS **Coproductie** Stad Leuven.

Kameel Draak Leeuw Kind

Dirk Volgens Nietzsche is de mens een Kameel. Op zijn rug zit een Draak en die Draak staat voor alle gewoonten, denkpatronen en tradities die we niet kunnen loslaten. De mens moet de woestijn in gaan en het gevecht aangaan met de Draak. Dan wordt hij een Leeuw. Als het hem lukt om de Draak te overwinnen en achter te laten, kan de mens opnieuw een Kind worden. Het Kind is de Übermensch: de mens die in een lege woestijn staat, maar dat niet erg vindt. Het Kind begint te spelen en vindt zichzelf opnieuw uit. *Speeldrift* heeft volgens mij geen echte boodschap, maar ik denk wel dat de schrijfster hoopt dat de lezer een standpunt inneemt over zijn eigen leven. Hoe sta ik in het leven wanneer alle houvasten wegvallen? Kies ik ervoor om terug te grijpen naar oude zekerheden? Of probeer ik die nieuwe toestand te verwelkomen?

Ruth Smutek (de leraar) is de gewone mens. Hij is iemand die gelukkig wil zijn en bepaalde waarden wil overdragen op andere mensen. Hij is de Kameel. Ada zegt van zichzelf dat ze als Leeuw geboren is en dat ze als Leeuw zal sterven. Ze is iemand die drang heeft om dingen in vraag te stellen of aan te vechten. Alev beweert van zichzelf dat hij een Kind is. Dat lijkt een façade, maar het is niet gemakkelijk om hem te ontmaskeren. Odetta en Olaf (twee klasgenoten) zijn eerder een gewoon meisje en een gewone jongen. Zij dienen als klankbord voor de hoofdpersonages en geven commentaar op de situatie.

Een boek op scène

Dirk Ik heb vaak het gevoel dat romans de meest doordachte, meest scherpe analyses zijn van wat er in onze wereld aan de hand is. Een roman is een schat aan denkwerk. Iets wat je eigen beperkingen en je eigen persoon overstijgt.

Ik kies een boek soms puur op de cover. Die van *Speeldrift* zag er anders uit dan de andere en daarom pakte ik hem vast en ik was meteen geïntrigeerd. Niet alleen door het verhaal, maar ook door de radicaliteit van de personages en de filosofische toon. Dit is het soort verhalen waar ik naar op zoek ben: verhalen met jonge personages die zich in een volwaardige politieke en intellectuele context bevinden.

Ruth Als je voor een theaterstuk vertrekt vanuit een boek, bots je op veel vragen en moeilijkheden, maar tegelijk weet je dat de antwoorden op een of andere manier terug te vinden zijn in dat boek. Dat vind ik wel een cadeau.

Dirk Het is een zoektocht - een strijd tegen jezelf bijna. Je weet dat het onmogelijk is om het hele universum van het boek te transponeren naar het theater, maar je probeert het toch te doen. En uiteindelijk zet je iets anders in de plaats. Je brengt de verbeelding van de toeschouwer op een andere manier op gang.

Ruth Het moet voor een schrijver wel bijzonder zijn als je ziet dat wat jij ergens op een kamertje verzonnen hebt, een leven heeft gekregen in een andere vorm.

Hardlopen is vluchten

Dirk *Speeldrift* gaat over twee personages die beweren buiten de moraal te staan, die niet immoreel zijn, maar amoreel.

Ruth De categorieën Goed en Kwaad, waar wij als mens veel houvast in vinden, worden radicaal in vraag gesteld. Dat zet je aan het denken. Het feit dat we leven in een maatschappij waarin geloof of religie niet meer belangrijk zijn, brengt veel mensen uit evenwicht. Het mag dan wel een bevrijding zijn, maar het is ook angstaanjagend als je zo in je eentje overblijft en zelf keuzes moet maken. Ik stel me de vraag of ik wel zo graag dat Kind zou willen zijn uit het verhaal van Nietzsche. Door het boek werd ik verplicht om mijn denkkaders open te trekken. Je stapt in een proces waarvan je weet dat sommige vragen onopgelost blijven. Maar dat is leuker dan iets wat vanaf het begin klaar en duidelijk is.

Dirk Sommige mensen vinden het vreselijk dat je tijdens het lezen zo op de grenzen van je intellect botst. Dan denken ze dat het boek kwakzalverij is. Terwijl ik juist erg geniet van het gevoel dat ik niet alles kan bevatten. Dat is de motivatie om ermee aan de slag te gaan, om mijn verbeelding te gebruiken. En misschien snap ik het pas binnen tien jaar. De muziek in onze voorstelling is een verhaalelement dat langzamerhand een steeds grotere rol heeft gekregen. Het is nu bijna muziektheater. Punkmuziek is de meest gebalde drager van die nihilistische, alles kapot makende boodschap. Het is zowel voor de personages als voor het publiek een uitlaatklep. Het is een manier om letterlijk energie en emoties te ventileren.

Ruth De muziek in de voorstelling staat voor hetzelfde als het hardlopen in het boek. Hardlopen is een vorm van escapisme. Ada loopt. Smutek loopt. Personages die hardlopen zijn een helder symbool. De muziek in de voorstelling is ook een vorm van vluchten, van willen ontsnappen in iets.

Zot wijf

Ruth Je vergeet soms hoe jong de spelers zijn. David discussieert op zo'n manier mee, dat je vergeet dat hij nog maar vijftien is. Als de groep naar films als *Elephant* of *Kids* kijkt, is niemand gechoqueerd.

Dirk Ik heb het gevoel dat de vorige generatie liever niet wilde weten dat sommige extreme dingen bestaan. Jongeren van vandaag zijn van de meeste uitwassen al getuige geweest via het internet, maar ze betrekken dat niet noodzakelijk op zichzelf. Ze lijken daar niet echt de dupe van te zijn. Al weet je niet zeker hoe sterk ze zijn. Ik denk dat hun veerkracht vaak op de proef wordt gesteld. Ze zitten vaak in veel moeilijker gezinsomstandigheden dan die waar mijn generatie in opgroeide. Ze hebben ook een totaal andere relatie met school. Ze aanvaardden niet blindelings dat school is wat het is. Ze zijn veel autonomer.

Ruth Ik hoopte dat we op de auditie jongeren zouden ontmoeten die zich heel erg zouden herkennen in de personages van *Speeldrift*, maar dat soort jongere zou nooit opdagen op een auditie. Het blijkt ook dat de meeste jongeren gewoon meer hoop hebben. Ze zien het allemaal niet zo donker.

Dirk Juli Zeh vertelde dat ze voor scholen ging spreken en vaststelde dat jongeren veel genuanceerder zijn dan we denken. Er zit wel een portie anarchie en rebellie en nihilisme in, maar ook een pragmatische kant. Er zit in elke jongere iets van Ada en Odetta, terwijl die in *Speeldrift* als twee totaal verschillende werelden tegenover elkaar worden gesteld.

Je voelt dat de spelers soms moeite hebben met de radicaliteit van hun personages. Ze vragen zich af of de toeschouwer dat wel zal pikken. Terwijl ze net daarom zo boeiend zijn. Je kan denken 'Jezus, wat is die Ada een zot wijf'. In welke mate ben je dan bereid haar te belichamen? In welke mate zwak je haar af tot een niveau waarop je denkt 'dat is al zot genoeg'?

Van de priester naar de psycholoog

Dirk Ik ben nog opgegroeid in een wereld waarin iedereen wekelijks naar de mis ging. Mijn ouders waren boos als ik dat niet deed. Nu zijn we

daarmee gestopt, maar de jongeren van vandaag hebben dat nooit moeten doen. Alles is al afgebrokkeld en afgebroken, maar ik denk dat uit de as iets nieuws aan het ontstaan is. Ik merk dat ik zelf op een heel andere manier met de verhalen uit de godsdienst omga. Ik vertel mijn zoon wel over Jezus en Maria en Mozes, net zoals ik hem ook de oude Griekse mythen vertel. En ik denk dat veel ouders dat ook doen. De omgang met die verhalen verandert. Ik kan me voorstellen dat van daaruit oude waarden op een zuivere manier herontdekt worden. Dat is ook een vorm van Kind zijn. Ik kan de Draak misschien nog transformeren, maar binnenkort zit je met een generatie zonder die bagage. Die zal alles vanuit het niks moeten uitvinden en op zijn minst een seculier waardensysteem moeten creëren. De vraag is wat er dan gebeurt. Er zullen extreme tegenreacties komen. Dat zie je bijvoorbeeld nu al in Amerika op het vlak van religie.

Ruth Paul Verhaeghe (schrijver/psycholoog) vertelde onlangs in Humo dat hij tijdens zijn opleiding leerde om zijn patiënten vooral niet te zeggen wat ze moesten doen of welke waarden ze belangrijk moesten vinden. Vandaag krijgt hij vooral mensen voor zich die een kader vragen, die voor een keuze staan en niet weten wat ze moeten doen. Zij willen juist wel dat er iemand is die zegt wat ze belangrijk moeten vinden. En dat is geen priester of leraar meer, maar een psycholoog.

Rosbief

Ruth Alev en Ada zijn in hun spel uit op een ontmaskering, maar dat wil niet zeggen dat ze per se zelf in een wereld zonder moraal zouden willen leven.

Dirk Bij Ada voel je dat ze ook een gewoon meisje is, dat verlangt naar schoonheid en tederheid. Er zit iets hoopvols in haar.

Ruth Ze is gewoon zo intelligent dat ze allerlei mechanismen kan blootleggen en ermee spelen, maar ik heb niet het gevoel dat ze daar ook echt een oordeel over uitspreekt. Dat is het vreemde aan het boek. Wat drijft Ada en Alev, los van het spel? Waarom speel je een spel?

Dirk Om de tijd te verdrijven op een aangename manier. In plaats van de angst te laten toeslaan. Angst voor de leegte bijvoorbeeld.

Ruth Ada en Alev zijn heel atypische hoofdpersonages omdat ze beweren niets te willen en niet echt iets na te streven. Alev evolueert nauwelijks doorheen het verhaal en Ada waarschijnlijk iets meer. Maar ze verstoppen zich allebei achter hun spelletje. Smutek is degene voor wie het meest op het spel staat. Die heeft het meest te verliezen. Eigenlijk is hij de held van het verhaal.

Dirk Smutek is een confrontatie met je eigen zwakte. Je kan in Smutek de pogingen zien om je eigen beperkingen te overstijgen. Hij is niet het fijnste personage om voeling mee te hebben, door zijn krampachtigheid. Dan is Ada veel eerder iemand die je zelf zou willen zijn. Niet in haar eerste verschijning, maar wel als je dieper doordringt in haar denken. Je zou zo puur willen zijn als zij is.

Voor mijn persoonlijk leven ben ik op zoek naar hoop en schoonheid en idealen, maar daarom ben ik des te meer geïntrigeerd door personages die het omgekeerde aankunnen. Ik wil bewust omgaan met mijn eigen burgerlijkheid, met mijn rosbief bij wijze van spreken. Ik denk dat heel veel mensen juist onbewust leven, dat ze zichzelf bewust dingen wijsmaken, omdat dat geruststellend is, als een warm deken of zo.

Reageren op de voorstelling kan op www.fabuleus.be. Op de site vind je ook meer informatie over deze en andere voorstellingen en over audities voor nieuwe jongerenprojecten.

Vragen en bedenkingen bij de flyertekst en het interview

- De volledige ondertitel luidt: *Als alles een spel is dan zijn we verloren. Zoniet dan al helemaal*. Wat betekent dat volgens jou?
- Begrijp je alle informatie? Wat denk je van die openingsvragen? Kan je daar zelf al een standpunt over innemen? Zijn politiek, liefde, economie niet meer dan een wedstrijd?
- Waar doet het label 'niet voor gevoelige kijkers' aan denken? (parent advisory label op CD's) Wat verwacht je als je dat label ziet?
- Valt je iets op bij de credits? (de acteurs zijn tegelijk ook muzikanten van een band)
- Het interview start met het verhaal over de kameel, de draak, de leeuw en het kind. Het komt uit het boek "Aldus sprak Zarathoestra" van Nietzsche. Daarin ontwikkelt de mens van een kameel naar een leeuw en vervolgens – merkwaardigerwijs – naar een kind. Probeer in je eigen woorden uit te leggen waar het verhaal over gaat.

De last van de kameel staat voor al onze (opgelegde) normen, waarden en geloofsovertuigingen: voor alles wat mensen houvast biedt, maar wat tegelijk ook grenzen stelt aan het echte onafhankelijke denken.

De kameel transformeert tot leeuw, zodra hij zich bewust wordt van zijn zware last. De leeuw brult tegen de denkbeelden van zijn leermeesters en komt er tegen in opstand. Sommige mensen blijven heel hun leven lang vechten als een leeuw tegen bestaande conventies. Anderen (de leermeesters) vechten dan weer gepassioneerd voor het behoud ervan. Leeuwen zijn nog niet helemaal vrij. Sommige leeuwen zouden in paniek raken als het pleit beslecht zou worden in hun voordeel. Voor sommige mensen is het gevecht op zich ook een houvast.

In de laatste fase wordt de leeuw een kind. Een fase waarin de mens echt onafhankelijk is en alleen nog verantwoording schuldig is aan zichzelf. Het kind staat in de lege vlakte en is niet bang om zichzelf opnieuw uit te vinden. Dan begint het echte spelen. "Word wie je bent", aldus Nietzsche.

Het verhaal van Nietzsche komt niet zo expliciet aan bod in de voorstelling, maar het is wel een mooie metafoor voor de queeste van de hoofdpersonages in *Speeldrift*: zijn ze bereid om het juk van de geschiedenis van zich af te werpen of ervaren ze die geschiedenis helemaal niet als last? Zijn er spelregels in het leven en zo ja, wie legt ze dan op? Wat zijn de fundamenten waarop ze hun leven willen of kunnen bouwen? Alev en Ada leggen een tijdbom onder de bestaande fundamenten, niet per se om ze te vernietigen, maar wel om iedereen er pijnlijk bewust van te maken.

- Wat zijn volgens jou de kansen en moeilijkheden wanneer je een roman tot een theatertekst verwerkt. Denk eens na over jouw eigen lievelingsboek. Hoe zou jij te werk gaan om het tot een toneeltekst te maken? En ga je anders met het boek om als ipv een toneeltekst aan een filmscript werkt?
- Wat is het verschil tussen immoreel en amoreel?
- *Jongeren van vandaag zijn van de meeste uitwassen al getuige geweest via het internet, maar ze betrekken dat niet noodzakelijk op zichzelf*. Herken je jezelf daarin?
- Er wordt vaak gezegd dat oude normen en waarden langzaam verdwijnen. Vind je dat zelf ook? Om welke normen en waarden gaat het dan? Komt er iets anders in de plaats?

Ik vond het raar.

Hoe bespreek je een voorstelling achteraf in de klas?

Hopelijk vonden al uw leerlingen de voorstelling achteraf zonder meer fantastisch. Maar laten we er eerlijkheidshalve van uitgaan dat op zijn minst een deel van uw leerlingen een deel van de voorstelling 'raar' vond. Met als variaties: 'ik vond Ada raar', 'ik vond de muziek raar', 'ik vond het decor raar', 'die maskers waren raar', 'de videobeelden waren raar', ...

'Raar' is vaak het helderste oordeel dat jonge mensen kunnen vellen over een hedendaagse voorstelling/film/kunstobject. 'Raar' haalt het in het lijstje meest gehoorde waardeoordelen moeiteloos van 'cool', 'saai', 'mooi' en 'lelijk'. 'Raar' zegt veel en niks. Het communiceert dat bepaalde aspecten van de voorstelling anders waren dan verwacht. Dat sommige dingen misschien moeilijk te begrijpen waren. Dat de leerlingen het moeilijk vonden om iets te herkennen in de voorstelling. 'Raar' is soms gelijk aan 'slecht', maar zeker niet altijd. Hoe kunnen we ontsnappen aan 'raar'?

Misschien moet uw openingsvraag bij een klasgesprek niet zijn: 'En? Wat vonden jullie ervan?' Misschien moet iedereen even op zijn tanden bijten en dat voor zichzelf houden. Dikwijls worden in een nagesprek zoveel dingen duidelijk, dat de leerlingen achteraf een veel preciezer antwoord kunnen geven over wat ze voelden en dachten tijdens de voorstelling en wat ze er uiteindelijk van vonden.

Een nabespreking zou kunnen beginnen met een feitelijke beschrijving van het stuk.

- Wat heb je gezien?
- Hoeveel spelers stonden op scène? Welke personages speelden ze?
- Waar bevinden de personages zich? Hoe waren ze gekleed?
- Was er een verhaal? Waarover ging het? Waar slaat de titel *Speeldrift* op?
- Wat was de rol van de verschillende personages in het verhaal?
- Welke verschillende scènes/ momenten herinner je allemaal? Lukt het om samen heel de voorstelling te reconstrueren?
- Waren er dingen die je niet begreep? Waren er dingen die je niet meteen begreep, maar waar je achteraf toch nog een idee over gevormd hebt?
- Op welke moment werd er gesproken, op welke momenten werd er muziek gemaakt? Herinner je bepaalde woordenloze beelden?
- Wat was de rol van de videobeelden?
- Hoe zag het decor eruit? Wat stond, hing, lag er allemaal in het decor? Waar zouden die elementen naar verwijzen? Bleef alles heel de tijd op dezelfde plaats of was er ook beweging in?
- Welke muziek werd er gebruikt? Beluister je zelf wel eens zo'n muziek? Waarvoor staat die muziek? Bij wat voor stemming hoort die muziek?
- ...

Pas wanneer je de voorstelling van alle kanten hebt belicht, kan je die meer als een recensent beoordelen.

- Welke scènes zal je niet snel vergeten? Welke scènes vond je overbodig?
- Waren er momenten die je mooi, spannend, choquerend, grappig vond? Heb je erg meegeleefd of liet het je koud? Waarom? Wat vond je goed en wat kon er beter? Vond je het stuk goed gemaakt? Wat vond je van de acteerprestaties? Met welk personage kon je het best meeleven?
- Is dit een stuk voor jongeren of voor volwassenen?
- Heb je zin gekregen om het boek te lezen?
- ...

Personages

Laat de leerlingen een stukje schrijven over elk van de personages. Wat is hun rol binnen het verhaal? Waar staan ze voor?

ADA komt over als een hyperintelligent, koud, totaal geïsoleerd personage. Ze is een continent op drift. Waar ze komt, begint de aarde te beven. Maar zelf blijft ze onbewogen. Althans die indruk geeft ze. Ze is zo radicaal dat je de neiging voelt om haar als toeschouwer of als lezer van het boek te ontmaskeren: zie je wel, ze is toch maar een gewoon meisje dat verliefd wordt of af en toe onzeker is. Net die twijfel bij lezer/toeschouwer is interessant: is ze een van ons of niet? Ada is de leeuw uit het verhaal van Nietzsche.

ALEV is zelfzeker, vlot, een showmaster, een spelverdeler. Tegelijk heeft hij ook iets gevaarlijks, mysterieus, onberekenbaars. Hij heeft de touwtjes in handen en hij manipuleert alles en iedereen. Zelfs Ada. Hij ziet zichzelf als een god omdat hij zich door niets of niemand anders laat leiden dan door zichzelf. Pas wanneer Smutek uiteindelijk echt agressief wordt, zie je hem voor het eerst in een zwakke, onderdanige positie. Ook in de rechtzaak nadien lijkt er iets gebroken. Hij geeft toe dat hij het spel verloren heeft. Alev is het kind uit het verhaal van Nietzsche.

SMUTEK is een jonge vlotte leraar die – bijna met tegenzin – deel uitmaakt van een andere generatie dan zijn leerlingen. Hij is een volwassene die niks te zoeken heeft op de speelplaats. Hij staat daarbuiten (en volgens het schoolreglement daarboven). Smutek is ontzettend gefascineerd door Ada: door haar intelligentie, haar jeugd, haar radicaliteit, haar sportieve prestaties. Nog voor Ada en Alev er maar aan denken om een spel met hem te spelen, zet hij zelf bijna alle stappen in de richting van zijn val.

Onder dwang van Alev en Ada (en van zijn eigen fascinatie) komt hij terecht in hun wereld. Eerst voelt dat misplaatst (dat voel je wanneer hij mee aan het kampvuur zit), dan onwennig, maar na een tijdje voelt hij zich als een vis in het water. Wanneer ze met hun drietjes betrappt worden in de gymzaal lijkt Smutek zich helemaal geschikt te hebben naar het spel. De wereld van Smutek daverd op zijn grondvesten. Alles waar hij in gelooft of waar hij houvast in vindt, blijkt onbetekenend binnen het spel van Ada en Alev, tegelijk worden alle verhoudingen op scherp gesteld. Sommige van zijn diepste inzichten worden daardoor opeens veel tastbaarder. Op het einde is Smutek alles verloren en van daaruit heeft hij een nieuw begin gemaakt. Smutek is de kameel uit het verhaal van Nietzsche.

ODETTA wordt het prinsesje genoemd. Een meisje voor wie alles eigenlijk vanzelf gaat. Ze is opportunistisch en maakt handig gebruik van alle intellectuele/culturele constellaties die lang voor haar bedacht zijn, zonder die in vraag te stellen en zonder ze ook echt te doorgronden. Complexiteit vind ze rommelig en nuance vind ze tijdverlies. Ze gebruikt oppervlakkige trucs om situaties te winnen of te boycotten. Op haar manier, is ze net als Smutek, een spiegel van ons, toeschouwers.

OLAF speelt in een band die nihilistische punkrockmuziek speelt. Olaf heeft iets jong/naiefs in de ogen van Ada, maar tegelijk is hij een bron van rust voor haar. Een soort oerkracht. Bij hem moet Ada geen spelletjes spelen. Wanneer Olaf 16 wordt, regelt Ada zijn 'ontmaagding'. In die zin staat hij ook voor het verliezen van onschuld. Ada dwingt hem om standpunt in te nemen en de wereld te zien zoals (zij denkt) dat die is.

Welke rol speelt de vrouw van Smutek, sneeuwwitje?

Welke rol speelt de rechter?

‘We bevinden ons in een collectieve puberteit’

Een interview met Juli Zeh in De Volkskrant – 03/03/06

Oordelen over goed en kwaad, over recht en onrecht mag in theorie soms overzichtelijk lijken, in de praktijk kan het knap lastig zijn. Juli Zeh (31), schrijfster in Leipzig, weet er het een en ander van. Momenteel werkt ze aan haar proefschrift op het gebied van het internationaal volkenrecht. ‘Daar houd ik me mee bezig’, zegt ze zonder koketterie, ‘uit interesse. Ik verdien mijn geld als schrijfster, ik heb geen baan als juriste. Er is weinig empoel voor een volkenrecht deskundige. Als je geluk hebt, kun je aan de universiteit terecht, en verder bij internationale organisaties als de VN. Dat heb ik een paar keer gedaan, in New York, Zagreb en Sarajevo, maar zo’n bureau-job beviel me niet bijster goed.’

Ze werkt thuis, ‘in vrijheid’, en kan aan een universiteit promoveren. Zo lopen studeren en schrijven bij Juli Zeh op natuurlijke wijze in elkaar over. Rechtskundige thema’s duiken weer op in haar romans en essays. ‘En de omgang met rechtswetenschap is nuttig om je taalvermogen te scholen. Als jurist moet je voorzichtig omgaan met elk woord, een precieze stijl hanteren, en daar leer ik ook als schrijver van. Ik vind het de opgave van literatuur om zich te richten op kwesties waarop je niet in drie zinnen kunt antwoorden, maar waar je honderden pagina’s voor nodig hebt. Dan kun je een thema uitwerken. Door de werkelijkheid te simuleren kan literatuur misschien niet een antwoord geven, maar wel een nieuw perspectief bieden. Met journalistiek lukt dat niet, want daarin probeert men altijd korte antwoorden te geven. Dan heb je altijd ongelijk. De journalistiek

symboliseert een objectieve realiteit waarin men kan beslissen wat goed is en wat fout. Literatuur kan alleen in Schlangenlinien gaan, en is in staat een zaak van verschillende kanten te bekijken.’ Met als mogelijke reactie van derden dat een roman slechts verbeelding is. ‘O, maar ik denk nooit: het is maar fantasie. Fantasie is voor mij wezenlijk menselijk. De objectieve realiteit bestaat niet. Het enige wat wij hebben zijn voorstellingen van de wereld, en een roman is een deel van zo’n voorstelling. Ik eis van mensen niet dat ze boeken lezen als ze denken dat fictie minder waar is dan een krant. Alleen, als ik een zakelijk bericht vol feiten lees, denk ik achteraf vaak minder te weten dan ervoor – terwijl ik me door grote romans vaak beter geïnformeerd vind. Pas als er emoties bij komen, kun je ergens binnentreden, en kan ik iets gaan begrijpen.’

Zeh debuteerde met de roman *Adelaars & engelen* (2001), over een internationaal volkenrecht deskundige en zijn liefde voor de dochter van een drugshandelaar op de Balkan. Daarop volgde het geestige en wrange *De stilte is een geluid* (2002), het persoonlijke verslag van een reis die Zeh met haar metgezel, de trouwe hond Othello, door Bosnië maakte, het geteisterde land waar plotseling geen mediabelangstelling meer voor bestond toen de oorlog voorbij was. Zij is geen ‘ik-schrijver’ zoals veel van haar leeftijdgenoten. Eén van haar essays gaat daar over, dat schrijvers die nog niet veel van het leven hebben gezien, al snel kiezen voor verhalen die rond henzelf cirkelen. Zeh: ‘Ik reis veel, ook naar landen waar mijn landgenoten nauwelijks belangstelling voor tonen. In de tweede helft van 2004 verbleef ik in Krakau. Wat heb je in die droevige armoede nou te zoeken,

werd me in Duitsland gevraagd. Een vooroordeel, een cliché. Jonge West-Duitsers zijn het niet gewend zich te bewegen in een land waar men slecht of geen Engels spreekt. En je komt niet ver met je Engels in Bosnië. Maar de laatste jaren is daar meer dynamiek en activiteit te bespeuren, is mijn ervaring, dan in het westelijk deel van Duitsland. De stemming in Bosnië is beduidend vrolijker.’

Met haar tweede roman, *Spieltrieb* (2004), nu vertaald als *Speeldrift*, bleef ze dicht bij huis: het verhaal speelt in Bonn, waar Zeh zelf ook opgroeide. Twee hyperintelligente leerlingen, de 14-jarige Ada en de instigator, de 18-jarige Alev, tarten hun docenten op het privé-gymnasium Ernst Bloch met retorische vragen, terwijl ze zelf niet kunnen worden teruggepakt, omdat ze nergens in geloven. Zelfs op het verwijt dat ze ouderwetse nihilisten zijn, hebben ze een repliek. Alev: 'Erger. De nihilisten geloofden tenminste nog dat er iets was waarin ze niet konden geloven.' Ada: 'Wij zijn de achterkleinkinderen van de nihilisten.'

Ze roepen zichzelf uit tot spelers, zonder compassie of sympathie. Dat noemen zij de ultieme democratische omgangsvorm. Voor iedereen gelden dezelfde regels. Maar als Ada de Poolse leraar Duits en gymnastiek Smutek verleidt, en Alev daar compromitterende foto's van maakt, zodat ze Smutek kunnen chanteren, wordt het spel al snel gevaarlijker. Met meesterhand voert Zeh de lezer naar een gewelddadige climax, met intrigerende terzijdes over de hedendaagse moraal en de vergelijking tussen onze tijd en een eeuw geleden, toen Robert Musil zijn overgangperiode gestalte gaf in *Der Mann ohne Eigenschaften*.

Uiteindelijk belanden Smutek, Ada en Alev in de rechtszaal, waar ook de rechter, 'koude Sophie' genaamd, zich voor duivelse dilemma's geplaatst ziet: 'Waarheid was niet iets wat je weten kon, maar iets waarin je moest geloven, en onder mensen die niet meer konden geloven, bestond er geen waarheid meer. Zonder waarheid geen vonnis.'

De schrijfster kijkt geamuseerd over de schouder van de interviewer mee als die deze passage uit de Nederlandse editie van *Spieltrieb* moeizaam terugvertaalt. 'Wat staat daar op het laatst? Vonnis? Komisch woord. Rechtsprechung scheint mir deutlicher zu.'

Voor Zeh was deze roman een experiment: wat gebeurt er als twee slimme jongeren niet aan te spreken zijn op een gedeelde moraal? 'Ik had niet het gevoel een sociale realiteit weer te

geven. In Duitsland en Holland wordt nu al jaren gesproken over het verlies van normen en waarden, en de ondergang van alle collectieve systemen. Ik vroeg me af of dat klopte, of het mogelijk was mens te zijn zonder morele voorstelling. Zo kwam ik op die twee leerlingen voor wie alleen het spel nog telt. Tijdens lezingen op gymnasia in Duitsland verzekerden vele leerlingen tussen twaalf en achttien jaar mij echter: "Dat is geen experiment, dat is wat wij hier dagelijks meemaken." Terwijl ik dacht enorm te hebben overdreven. Ada en Alev praten niet natuurlijk maar zeer artificieel. Inderdaad, hoorde ik, zo ziet ons leven eruit.

'Heel vreemd is het natuurlijk niet: de puberteit is een amorele periode, het vacuüm tussen de kindertijd en het volwassen leven. Men heeft geen oriëntatie meer, wil principieel zijn maar heeft geen fundament. En dat heb ik gebruikt, als metafoor voor de maatschappij, die zich nu ook in een overgangstijd bevindt. Dat was ook kenmerkend voor Musil, die het gat tussen de 19de en 20ste eeuw beschreef.

'Wij bevinden ons nu allen in een collectieve puberteit. Daarom vond ik leerlingen er de optimale symboolfiguren voor. Leerlingen willen alles oplossen met de ratio, ze verliezen zich in retorische discussies, zonder emotioneel fundament.' Het gaat Zeh er niet om de jeugd van tegenwoordig te karakteriseren. 'Hun Heimatlosigkeit is die van alle mensen. Culturen mengen zich, vaak met hevige botsingen en verwarring. Niet voor niets vraagt vandaag iederéén zich af waaruit zijn of haar identiteit nog bestaat, en wat de canon of traditie is.'

De geweldsexplosie waarin *Speeldrift* uitmondt, lijkt in de verte geïnspireerd door het Erfurt-drama uit 2002, toen een leerling een bloedbad op school aanrichtte, met zeventien doden (inclusief hemzelf) tot gevolg. Het romanpersonage Ada verbaast zich over de reacties op Erfurt, waarin zij het belangrijkste vond ontbreken: dankbaarheid, namelijk omdat zoiets niet veel vaker gebeurde. Ada: 'Ondanks een bevolking die er voornamelijk op uit was om zichzelf op de zenuwen te werken leefde men betrekkelijk vreedzaam naast elkaar dag in dag uit.' Dat was ook

Zeh's toenmalige reactie, erkent ze: 'Vanwege de extreme mediahysterie die toen uitbrak. Overal hoorde je dat de jeugd alleen maar gevaarlijker werd. Men zocht verklaringen: de leraren, opvoeding, muziek, computerspelletjes kregen de schuld. Ik vond het onjuist dat er voor deze amokmaker naar een maatschappelijke verklaring werd gezocht, om los te kunnen gaan in defaitistisch gejammer over de ondergang van het avondland. Daarom leg ik Ada die ietwat provocerende reactie in de mond.'

De gechanteerde leraar Smutek gaat, naarmate het spel langer duurt, om Ada geven, en er ontstaat zelfs zoiets als een liefdesgeschiedenis. Ada en Alev zijn niet zo gevoelsarm als ze aanvankelijk dachten, en Smutek is niet alleen maar slachtoffer, maar heeft een actieve rol in het spel. Op den duur wil hij niet dat het ophoudt. Na de rechtszaak, waarbij Alev als bedenker van het spel voorwaardelijk wordt gestraft, mogen Smutek en Ada als vrije mensen de zonsondergang tegemoet rijden. Zeh: 'Een nogal ironisch getoonzet slot, als je het mij vraagt. Ik voorzie dat hun geluk niet lang duurt. Het ging mij erom aan te geven dat mijn roman een simulatie is. Het spel gaat altijd door. Het is geëscaleerd, maar er zijn geen doden gevallen; ik wilde geen massaslachting aan het eind, want dan was *Speeldrift* een boek over terrorisme op de middelbare school geworden. Terwijl het een boek over moraal moest zijn, over hoe die verandert maar nooit kan verdwijnen. Het kan niet zonder. Zet twee mensen in een ruimte, en er ontstaat moraal.'

Speltheorie

Met haar derde roman wil Zeh de leegheid en morele ambiguïteit van de moderne maatschappij blootleggen. Ada en Alev zijn de vaandel dragers van een modern nihilisme dat niet eens meer gelooft dat er iets is waarin ze geloven kunnen. Ze beschouwen zichzelf als de nazaten van het nihilisme en praten over een innerlijke leegte en morele onverschilligheid als volleerde psychopaten. Maar in hoeverre menen ze zelf wat ze zeggen en is het geen pose? (Goddeau magazine)

Voor Ada en Alev zijn alle bestaande denkkaders en maatstaven irrelevant. Het enige wat voor hen nog overblijft, is het bestaan te beschouwen als een groot spel. Alev bewijst als je het spel door en door beheerst, het gedrag van je medemens perfect voorspelbaar wordt.

Speltheorie is een tak van de wiskunde die analyseert bepaalt wat een rationele strategie is in bepaalde conflictsituaties. Het gevangenendilemma (dat ook in *Speeldrift* aan bod komt) is het meest bekende voorbeeld.

Het gevangenendilemma

Er is een ernstig misdrijf gepleegd. Twee gewapende mannen worden gepakt en het staat wel vast dat het de daders zijn, maar het bewijs ontbreekt. Ze worden apart in de cel gezet en kunnen niet met elkaar communiceren. De openbaar aanklager doet elke verdachte het volgende voorstel:

- Als jullie allebei blijven zwijgen, kan ik jullie niet veel maken. Je krijgt dan alleen een lichte straf wegens wapenbezit zonder vergunning.
- Als er een bekent, is de zaak rond. Degene die bekende zal ik vrijspreken omdat hij zo goed heeft meegewerkt. Degene die niet bekende kan minstens tien jaar verwachten.
- Als jullie allebei bekennen, krijgen jullie allebei vijf jaar.

De vraag is: welke keuze zal de gevangene maken? Laat de leerlingen zelf alle scenario's uitdenken en dan bepalen voor welke keuze ze zullen gaan.

	Hij zwijgt	Hij bekent
Ik zwijg	Beiden krijgen 1 jaar cel (win-win-situatie)	Ik krijg 10 jaar cel en de ander gaat vrijuit (verlies-win)
Ik bekent	Ik ga vrijuit en de ander krijgt 10 jaar (win-verlies)	Beiden krijgen 5 jaar (verlies-verlies)

De essentie van het dilemma is dat het voor beide verdachten samen beter is te zwijgen, maar elke verdachte denkt alleen aan zijn eigen voordeel. Ongeacht wat de ander doet, het is voor elke verdachte beter te bekennen. Immers, als de ander zou zwijgen heeft bekennen het grootste voordeel, en als de ander bekent, heeft wederom bekennen het grootste voordeel. Beide mannen nemen een rationeel besluit: ze zwijgen en krijgen dus allebei 5 jaar cel. Ze krijgen dus geen van beide het best mogelijke resultaat.

Als ze hadden kunnen overleggen, hadden ze ervoor gekozen om allebei te zwijgen. Al is ook dat niet zeker, want is de ander (op het allerlaatste moment) wel te vertrouwen? Als je denkt dat je nog vaker met de ander in contact zal komen, kan je maar beter een loyale partner zijn. Maar als je de ander toch nooit meer denkt tegen te komen, kan je wel eens in de verleiding komen om de ander te verraden.

Het lijkt niet meer dan een hersenbreker voor wiskundigen, maar eigenlijk gaat het over een essentieel dilemma dat aan de grondslag ligt van heel belangrijke en ook heel alledaagse conflicten.

Denk maar aan een politiek context als bijvoorbeeld een wapenwedloop. Het is in het belang van alle betrokken partijen dat ze overeen komen om minder in wapens te investeren, maar in de praktijk gebeurt dat zelden of nooit. Tegenover de angst voor een groot verlies (militaire nederlaag) staat immers een relatief kleine winst (minder uitgeven aan wapens). En dus is de uitkomst een wapenwedloop: niet het slechtste voor beide partijen, maar ook niet het beste wat mogelijk is.

In het dagelijks leven kom je dit conflict bijvoorbeeld tegen wanneer je met een klasgenoot op woensdagmiddag een groepswerk voor school moet maken en je moet kiezen tussen hard werken of de luierik uithangen. Vanuit een bepaald perspectief is een vrije middag het meest aantrekkelijk. Dan is de beste uitkomst dat jouw partner het hele werk doet, terwijl jij rustig naar de film gaat. Aan de andere kant is er niets vervelender dan wanneer jouw partner niets zou doen, terwijl jij hard gewerkt hebt. Jij wil tenslotte niet worden uitgebuit. Als je het dilemma zo stelt, is de uitkomst voorspelbaar dat jullie allebei niks voor school zullen doen en dus en nul op jullie rapport krijgen. Natuurlijk is dit een grove vereenvoudiging van de situatie, want misschien/hopelijk ben je wel erg geïnteresseerd in het groepswerk. En er spelen ook andere factoren mee (bvb hoe goed zijn jouw andere schoolresultaten, hoe hoog schat je jouw klasgenoot in, hebben jullie al vaker samengewerkt of elkaar teleur gesteld). Het goede aan zo'n vereenvoudiging is dat het conflict heel aanschouwelijk wordt gemaakt. En het toont ook aan hoe overal in de maatschappij (politiek, economie, gedragsbiologie...) broze evenwichten ontstaan uit tegengestelde belangen.

Meer weten?

- **Film:** A Beautiful Mind – Amerikaanse biografische film over het leven van de wiskundige John Forbes Nash, een van de grondleggers van de speltheorie.
- **Documentaire:** Nice Guys Finish First - Richard Dawkins
Gratis te bekijken op het internet.

Vragen, stellingen, opmerkingen bij de speltheorie

- Wie speelt er een spel met wie in Speeldrift? (Ada en Alev met Smutek/ Alev met Ada / Ada met Alev/ speelt Odetta ook een spel? Of Olaf?)
- Ervaar je het leven wel eens als een spel? Hoe voelt dat? Spelen sommige mensen wel eens een spelletje? In de liefde gelden ook bepaalde ongeschreven spelregels (bijvoorbeeld dat je 'hard to get' moet zijn). Als je iets koopt op e-bay of als je met een verkoper van tweedehandsauto's onderhandelt over de prijs speel je ook een spel.
- Ben je competitief ingesteld? Hoe voelt het om te winnen of te verliezen? Is er plaats in deze wereld voor verliezers? Mag je vals spelen om te winnen? Bestaat er zoiets als vals spelen in het echte leven? Welke maatstaven gebruik jij om te oordelen of iets juist is of vals?
- Het bestaan opvatten als één groot spel is natuurlijk ook bijzonder cynisch. De maatschappij wordt een jungle waarin alleen de sterkste het haalt. Het resultaat is een grimmige wereld, zonder illusies weliswaar, maar ook zonder dromen. Leven draait dan alleen nog maar om overleving en strategie.
- Speltheorie wordt ook veel toegepast in de wereldeconomie om het koop- en verkoopgedrag van speculanten te verklaren. Slimme spelers kunnen veel geld verdienen op de beurs, maar ze bekommeren zich doorgaans niet om ethische vragen of duurzaam beleid.

- Op televisie worden steeds meer aspecten van 'het leven zoals het is' verpakt als entertainment of als een spel. Er zijn spelprogramma's waarin je een nieuwe auto kan winnen, een lief, een huwelijksfeest, een job, een eigen horecazaak,... De Nederlandse zenders VPRO en BNN speelden in op die tendens om bepaalde moeilijk bespreekbare thema's op de agenda te zetten. Zo was er de Donorshow waarin patiënten vchten voor een levensreddende nier en 'Weg van Nederland' waarin een verblijfsvergunning voor een asielzoeker op het spel stond. De programma's lokten verhitte discussies uit. Niet alleen over de kwesties zelf maar ook over de grens van entertainment. Blijkbaar vinden we niet elk spelletje even gepast. Maar waar begint het spel en waar eindigt het. En wie bepaalt de spelregels?
- Iets 'als een spel' beschouwen is soms een vorm van zelfbehoud. Gevechtspiloten selecteren hun 'target' op de radar en drukken dan op een knopje om een bom te laten vallen. Het ziet eruit als een computerspelletje en dat maakt het iets gemakkelijker dan wanneer ze telkens uitdrukkelijk geconfronteerd zouden worden met echte schade en slachtoffers.
- Een F16 piloot vertelt in De Standaard over zijn werk in Libië: *"Ik bedoel alleen dat elke aanval bijzonder goed overwogen is. Tussen het moment dat een aanval overwogen wordt en de eigenlijke druk op de knop, zitten ettelijke uren en ettelijke mensen. Als je spreekt in termen van goed of kwaad, dan doen wij kwaad om erger te voorkomen. Zo zie ik dat. Maar elke piloot heeft het recht een opdracht alsnog niet uit te voeren, bijvoorbeeld omdat er toch gevaar blijkt voor burgerslachtoffers."*
- De regels van een spelletje zijn veel eenvoudiger dan die in realiteit.
- Een spel is tijdverdrijf. Of is het toch soms van levensbelang? Vind je het onbelangrijk of jouw voetbalclub kampioen wordt? Zijn sommige spelletjes belangrijker dan het echte leven?
- Kan je alles doen wat je wil? Hebben we regels nodig in onze wereld? Wie bepaalt die regels? Waar zijn die regels op gebaseerd? Zijn regels een beperking van onze vrijheid? Kan je vrij zijn in een wereld zonder regels? Zijn de personages in *Speeldrift* vrij of zijn ze gevangen? Ada en Alev beweren dat ze Smutek willen bevrijden, maar waarvan?
- Vanuit het standpunt van Ada is ook seks niet meer dan een spel, een soort ruilhandel. Olaf is daar diep ontgoocheld over. Herken je je in één van beiden? Is vrijen iets speels, een spelletje of is het net iets heel serieus voor jou?
- Ada blijkt niets te voelen tijdens het vrijen met Smutek. Met Alev vrijt ze nooit, maar hij brengt haar wel in vuur en vlam.
- Waarom wordt er zo uitdrukkelijk gezegd dat Alev impotent is? Welke rol zou die informatie spelen?
- Is Ada een eerlijk/authentiek persoon voor jou? En Alev? Smutek? Odetta? Olaf? Kan je eerlijk zijn als je een spel speelt? Is dat belangrijk?
- Is het mogelijk om een moraal te hebben zonder god of zonder godsdienst? In het oude Griekenland waren religie en moraal grotendeels gescheiden, hoe konden zij goed en kwaad onderscheiden?
- Als alles puur een spel is, zijn er geen andere maatstaven meer geldig. Elke vorm van overlevering via verhalen/traditie/geschiedenis/religie wordt overbodige kennis. De rechter in *Speeldrift* toont aan dat je in zo'n wereld ook geen recht meer kan spreken: 'Waarheid was niet iets wat je weten kon, maar iets waarin je moest geloven, en onder mensen die niet meer konden geloven, bestond er geen waarheid meer. Zonder waarheid geen vonnis.'
- Zijn er bepaalde waarden waar jij voor op straat zou komen?

De openingstekst van Speeldrift

Wat als we beslissen dat het allemaal maar een spel is? Wat als we de paden van waarden en gewichtigheden, van het nuttige en het noodzakelijke, het zuivere en het juiste, verlaten om naar de jungle terug te keren? Daar waar niemand ons kan zien, laat staan bereiken. Wat als Bijbel, grondwet en strafrecht niets meer betekenen dan een handleiding en wat spelregels voor een gezelschapsspel? Wat als we politiek, liefde en economie als een wedstrijd beschouwen? Waar haalt iemand dan nog het recht vandaan om te beoordelen, te veroordelen, en vooral: wie? De verliezer van het spel of de winnaar? De rechter wordt tot scheidsrechter. En met elke poging om gerechtigheid te spreken, merkt hij dat hij enkel nog kan huichelen. De blauwe lucht is tot een kleurig deksel van een spelletjesdoos geworden. Wanneer het allemaal een spel is, zijn wij verloren. Zo niet, dan al helemaal.

Het manifest van Ada

Weet u wat het is? Wij zijn anders. Wij willen geen kinderen, geen huisdieren, geen plek om ons thuis te voelen. Wij hebben geen wensen of overtuigingen, geen idealen. Wij willen geen beroep, wij willen geen politieke invloed of een gelukkig gezin. We verlangen niet naar avontuur of revolte. Hobby's zijn overbodig, de tijd zal wel vanzelf verstrijken. Televisie is saai. De literatuur is dood. In de bioscoop draaien ze alleen maar varianten van drie of vier verschillende films. Discotheken zijn voor liefhebbers van domheid en op Sjostakovitsj kan je niet dansen. Wij hebben genoeg van de banale regelzucht die ons met boeten en straffen bedreigt als we geen licht op onze fiets hebben, niet met roken wachten tot we zestien zijn, en ons dwingt om voor twee euro per uur onze auto in een vakje te zetten dat iemand netjes op de grond heeft geschilderd terwijl een paar vliegers verderop hele werelden verbranden, verdrogen, verzuipen, exploderen, doodbloeden. Wij willen geen gemeenschap. Wij willen onze rust.